תורה אור

רב מתנה דר' יוסי הוי היא שאר כל המצות. מ"ט דר' יוסי °והאזנת למצותיו ישמעו אזניך מה שפיך מדבר. אמר רב חסדא לית כן חרש השגרת לשון היא. מתניתא לר' יודה. א"ר יוסי מסתברא דיודי רב חסדא בתרומות דהיא דר' יוסי. א"ר חנינא בשם רב חסדא דר' יוסי היא. א"ר יוסי בי ר' בון על כרחיך איתמר דהיא דר' יוסי דתנינן חמשיתא קדמייתא ולא תניתא עמהן אם משום שאין תרומתן תרומה והא תנינן חמשתי אחרנייתא ולא תניתה עמהן הוי סופך מימר דר' יוסי היא. א אלו צריך דיקדוק על לבבך על לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ. ר' חנינא בשם ר' אחא ב אשר נשבע ה'. רבי שמואל בר חנינא בשם ר' הושעיא יוצר אור ובורא חושך דלא יימר יוצר אור ובורא נוגה. ר' חגיי בשם ר' אבא בר זבדא שם שרו לך דלא יימר שם הללו לך. ר' לוי ר' אבדימא דחיפה בשם ר' לוי בר סיסי צריך להתיז למען תזכרו. ר' יונה בשם רב חסדא ג *צריך להתיז כי לעולם חסדו. תני ד *אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שהן עושין היהין חיתין ועיינין אאין אם היה לשונו ערוך מותר: פיסקא הקורא למפרע לא יצא. ר' יונה אמר תנא רב נחמן בר אדא ר' יוסי אומר תנא נחמן סבא *והיו כדרך הוייתן יהו. תני ה *אף בהלל ובקריאת המגילה כן. ניחא ו בקריאת המגילה

דכתיב

שמות טו

רב מתנה ר' יוסי היא מתני' דמגילה הוי היא שאר כל המצות כק"ש לר' יוסי ובדיעבד נמי לא יצא חרש במגילה כדמפרש טעמיה דדריש והאזנת למצותיו: אמר רב חסדא לית כאן חרש. רב חסדא פליג אדרב מתנה דאוקי להאי מתני' כר' יוסי וקאמר דאפי' תימא כר' יהודא ובחרש בדיעבד יצא וא"כ אפי' לכתחילה ולא גרסינן במתני' דמגילה חרש אלא אשגרת לישן היא הואיל דבכל מקום שונה התנא חרש עם שוטה וקטן קאמר הכי וחרש דקתני לאו דוקא הוא לדינא: מתני' לר' יהודה. כלומר והשתא מתניתא דהתם לר' יהודה נמי אתייא וכדאמרן: א"ר יוסי. אע"ג דפליג רב חסדא עליה דרב מתנה ואוקי למתני' דמגילה כר' יודא מסתברא הוא דמיהת מתני' דתרומות דתנינן התם בפ"ק חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לפי שאינו שומע הברכה ואם תרם תרומתו תרומה בהאי מתני' מודה רב חסדא דלא אתיא אלא כר' יוסי ואע"ג דר' יוסי דמתני' דהכא ס"ל דאף בדיעבד לא יצא שאני התם דברכות מדרבנן הן והלכך לכתחילה הוא דלא יתרום ובדיעבד תרומתו תרומה דאין הברכות מעכבות וכן א"ר חנינא בשם רב חסדא דמוקי למתני' דתרומות כר' יוסי דמתני': א"ר יוסי בר בון. על כרחך אית לן למימר דמתני' דתרומות ר' יוסי היא וא"ל ראיה דמגופא דמתני' שמעינן לה דהא תנינן התם חמשה קדמייתא חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החש"ו וכו' ולא תניתה להאי חרש המדבר ואינו שומע עמהן ואי משום דהני חמשה אפי' בדיעבד אין תרומתן תרומה ובמדבר ואינו שומע בדיעבד תרומתו תרומה אכתי קשיא והא תנינן התם לקמן חמשה אחרנייתא חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשיכור וכו' ולמה לא תניתא למדבר ואינו שומע עמהן: הוי סופך מימר. אלא על כרחך דהאי דמדבר ואינו שומע דר' יוסי היא ומשום הכי לא קתני לה עם הני חמשה אחרנייתא דהא קמ"ל התנא דהאי דינא המדבר ואינו שומע כר' יוסי היא דמודה בה דבדיעבד יצא דאלו הוי תני עם הני חמשה האחרונים ה"א דהאי דינא כר' יהודה אתיא וס"ל דלכתחיל' לא כמו באינך דאפי' לר' יהודה לכתחילה לא ודמיא להנך חמשה דהתם הלכך הוא דתני באנפי נפשה לאשמעינן דהאי דינא כר' יוסי הוא ומודה בה לענין דיעבד כדאמרן אבל לר' יהודה אפי' לכתחילה הוא תורם: אלו. התיבות שצריכין דיקדוק ליתן ריוח בין הדבקים: אשר נשבע ה'. גם בזה צריך שידקדק להתיז את הזי"ן דלא ליש תמע נשבה: ובורא חושך. מפני שצריך להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה דלא יאמר ובורא נוגה ואע"ג דאיכא למ"ד בריש פסחים דאור לילי הוא וא"כ. מזכיר הוא שניהם אפ"ה צריך לומר לישנא דלא מספקא: שם שרו לך. אם לא אמר פ' ציצית בלילה אמרי' בפ"ק דאומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים ומבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושם שרו לך ולא יאמר הללו לך מפני שצריך ליזהר דלא לישתמע כתיבה אחת הללוך: צריך להתיז כי לעולם חסדו. בהלל ובפסוקים דלא לישתמע חסדו: אם היה לשונו ערוך. כמו ארוך כלומר שהיה מגמגם בלשונו כאלו המגמגמין מחמת שלשונם קצת ארוך וכבד עליהם להוציא המבטא ומאריכין ביותר טרם שמדברין מותר מפני שזה אינו משנה האותיות מהוייתן: והיו כדרך הוייתן יהו. כסדר שהן כתובין בתורה ולא למפרע:

דכתיב

מראה הפנים

דמתני' דתרומות דר' יוסי ומשום דמחלקינן בין ק"ש דאורייתא לברכות דרבנן כדפרישית בפנים כך היא עולה המסקנא הכא בענין אוקמתא דהכי מתני' אליבא דהני אמוראי רב מתנה ורב חסדא ובענין הנ"מ בין סוגיא דהכא ובין סוגית הבבלי דף ט"ו והיוצא לדינא ופלפולא יתבאר בעזה"י במגילה שם בהגיעי למקומו בעזה"י ובס"ד:

והא תנינן חמשה אחרנייתא וכו'. כדפרישית דהכי חמשה אפי' ר' יהודה מודה דלכתחלה לא ואע"ג דיש בהן משום טעמא דאינו יכול לברך וכדקתני התם בהאי הלמודא על הכיא מתני' יש בהן מפני ברכה האילם והערום ובעל קרי מפני ברכה הסומא והשוטה והשיכור באין יכולין לתרום מן המובחר אפ"ה אלו אינם יכולין לברך כלל והלכך אף ר' יהודה מודה אבל חרש המדבר ואינו שומע כיון שהוא יכול לברך אלא שאינו שומע ולר' יהודה א"ל אפי' לכתחלה לשמיעת האזן ולפיכך תני לה באנפי נפשה דלא אתיא אלא כרבי יוסי ולא בעי התנא לערבב להא דחרש בהדי אינך דככ"ע אתיא:

לא חיפנין ולא בישנין. בבבלי פ"ג דמגילה דף כ"ד ע"ב אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. וכן הסין חיתין כדמוכח התם מהכיא דקאמר רבי על ר' חייא והא דהורידו רבי לפני התיבה כדאמר פ' השוכר את הפועלים כבר תירצו התוס' שם מפני שא"ל אליהו שעל ידו תמהר הגאולה ולא היה אפשר באחר וכן אם היה מתכוין היה קורא שפיר החי"ת ע"י הטורח כדכתבו במגילה ומשמע מדבריהם שבני הירושלמי אמת וצריכין הם ואם לא היה אפשר לו לקרות החי"ת בשום פנים לא היה רבי מורידו ולא כמי שכתב שהירושלמי במגילה הוא דבר אחר מהירושלמי בפ' הפועלים משום דאם אפשר היה לו לקרות ע"י טורח לא היה רבי אומר עליו כשאתה מגיע אצל והכיתי וכו' לא נמצאת מחרף ומגדף אבל אין זה דיוק דכך אמר לו אם אין אתה מטריח עצמך הרבה לא נמצאת וכו' וכ"מ אם אינו יכול לקרות החי"ת יפה אפי' ע"י טורח אין מורידין אותו כלל:

ככתבם. הכא דריש לה מתיבת ככתבם דמשמע דעל הקריאה קאי ואע"פ שבפסוק הזה לא כתוב אלא עשיה להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וגו' מ"מ ככתבם מיותר הוא דה"ל ליכתוב להיות עושים וגו' כזמנם וא"כ מיתורא קדריש ובבבלי ריש פ"ב דמגילה דריש מהתיבת ככתבם וכזמנם מה זמנם למפרע לא וכו' ופריך מידי קריאה כתיבה הכא וכו' אלא מהכא נזכרים ונעשים מה עשיה למפרע לא וכו' ולא ניחא ליה לפרש ככתבם על הקריאה משום דכתיב בהדיא נזכרים ובשבאת אל המקרא הזה אם כן דרשינן התיבה:

ניחא בקריאת המגילה דכתיב בה ככתבם. יש לפרש לכל זה ברהיטא אחת וכלומר דמכיון דדרשת יתורא דככתבם דלקריאה הוא דאתא ולשיקרא כסדר הכתיבה שפיר הוא דנפקא לן הכל בין בקריאת הפסוקים בין בקריאת הפרשיות דלמפרע לא דככתבם בעינן אבל בהלל מהיכא נפקא לך אי בשביל דכתיב ממזרח שמש עד מבואו וכו' אימא דלפסוקים בלבד הוא דאתא ומה את שמע מינה דגם הפרשיות צריך שיאמר כסדר דילמא אין סדר לפרשיות ואי נימא דבאמת הכי הוא וקאמר ר' אבון דלא היא דאף היא נאמרה בפרשיותיה על הסדר מלבעבר עד לעתיד לבא וא"כ קרא דממזרח שמש קפיד גם כן על הפרשיות הואיל דכסדר נאמרו. ואפשר לכוין זה גם להא דדרשו התם הלל מנלן רבה אומר ממזרח שמש וגו' רב יוסף אמר זה היום עשה ה' רב הונא אומר יהי שם ה' מבורך רב נחמן

פירוש מבעל ספר חרדים

רב מתנה דרבי יוסי היא וכו'. כלומר ורב מתנה הוציאנו מסברא זו כיון דאמר דגרסינן במגלה חרש ורבי יוסי היא למדנו דלא בשמע דוקא אפליגו אלא בכל המצות והברכות ומשום הכי פסל במגלה חרש המדבר ואינו שומע דרבי יוסי היא: אמר רב חסדא לית כאן חרש. אמתני' דמגלה קאי וקאמר דלא גרסינן במשנה חרש וטעות נפל בהלמודים לפי שבכל התלמוד שונים יחד חרש שוטה וקטן טעה לשנות גם כאן חרש: הכי גרסינן באגרת לשון היא מהניתא ולא גרסינן רבי יודה. וטעם דמשבש המשנה דמגלה כי היכי דלא תיקשי סתמא דקרית שמע דהכא ולא השמיע לאזנו יצא הסתמא דמגלה והכי נמי שיבש רב הונא אגילת פסחים בריש פרקא קמא כי היכי דלא תיקשי אסתמא אחריתי: אמר ר' יוסא מסתברא דיודה רב חסדא סיפא דמתניתין דתרומות דקתני ואם תרם תרומתו תרומה ופרישנא לעיל דלא נצרכה אלא לרבי יוסי וא"כ קשיא אסתמא דשמע לא תימא דרב חסדא שיבש סיפא דללא צורך שנית הלא ודאי לרבי יוסי שנית ולצורך ולא קשיא מידי דסתמא אסתמא לא אקשינן אלא כשמוכח הדבר בהדיא ולא כשתבין הדבר מייתור וכדפרישנא התם בריש פרקא קמא: על כרחך איתמר וכו'. על כרחך אית לך לומר דרבי יוסי הוא ואין לומר דללא צורך שנית אגב דהכי לא יתרום הכא ואם תרם דהכן התם ברחש הפרק חמשה לא יתרומו ולא שנה שמה לא יתרומו דמתני עמהם חרש המדבר ואינו שומע ואי משום דלא מצי למיתני בשבי סיומא דמסיים ואם תרמו אין תרומתן תרומה להנייה אחמשה האחרים דשנה את"כ באמצע הפרק חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה וליתני שם כיון דדינם שוה ולא הוה קשה ייתור דאם תרמו תרומתן תרומה דהוצרך לשנות כן מפני כחמשה אלא ע"כ מפני שלא שנה כא דחרש אלא לדעת רבי יוסי ולא נכ"ע כאותן חמשה שנה לבד: הוה סופך מימר דרבי יוסי היא. כלומר ואין כאן קשיא סתמא אסתמא מטעמא אחרינא דרבה רבי דאתה מעצמך תבין דיחידאי הוא ולא כ"ע מדלא עירבה עם החמשה השווים לה: רבי חנינא בשם רבי אחא אשר נשבע ה'. נמי צריך לתת ריוח בין נשבע לשם דכיון דהכן קורין השם בכנויו אדני מבליע האל"ף עם השי"ן נשבע א ונמצא קורא השם חסר אלף. אי נמי שלא יהיה נראה כאומר נשבה ח"ו: דלא יימר יוצר אור ובורא נוגה. כלומר הא דאמר רבי הושעיה דלימא יוצר אור ובורא חושך בא למעט שלא כאמר יוצר אור ובורא נוגה דאע"פ שהפסוק אומר יוצר אור ובורא חושך היינו משנים הפסוק משום לישנא מעליא כי היכי דמשנינן קרא דעושה שלום ובורא רע דאמרי' ובורא את הכל וטעם ר' הושעיה מפרש בבבלי כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה לאפוקי מן המינין דאמרי מי שברא אור לא ברא חושך ומי שברא חושך לא ברא אור: ר' חגי בשם ר' אבא בר זבדא שם שרו לך וכו'. נראה דהיינו ברכה דאמונה דאחר ק"ש לבני מערבא דמייתי הכא בבבלי כשמדלגין פרשת ציצית ואמר דאין צריך לומר אמת ואמונה אלא כדי להזכיר יציאת מצרים אומר זה מודים אנחנו לך שהוצאתנו מארץ מצרים וכו' ושרנו לך מי כמוך וכו' מלכותך וכו' ונוסח הירושלמי לנכח אבותינו הוצאת את אבותינו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית עמהם נסים ונפלאות על הים ושם שרו לך: דלא יימר שם וכו'. תלמודא קאמר לך אהא דר' חגי דלמדנו ביאמר ושם שרו לך ולא יאמר שם הללו לך כמקצת בני אדם שהיו רגילין לומר כן דטעות הוא בידם דשיר לחוד והלל לחוד כדאמרי ז"ל בעשרה מינין נאמר ספר תהלים באמרי בשיר בהלל: להתיז למען תזכרו. ז"ל להדגישה שלא תראה כשי"ן ויהיה משמע למען הקבלו שכר ואין ראוי לעבוד אלא שלא על מנת לקבל פרס כך פי' התוספות כאן: תנא אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין וכו'. לשון הבבלי סוף פרק ג' דמגילה לא אנשי בית חיפה ולא אנשי בית שאן ולא אנשי טבעונין מפני וכו' ופירש"י דפוגמין תפלתן בחילוף האותיות: אך אם היה אחד מהעיירות הללו לשונו ערוך. דלא עפי בליבניה מותר למנותו שליח צבור ולא חיישינן דילמא מימנו אחד מבאר העיר דטועה כמותם:

דכתיב

עין משפט נר מצוה

מד
א מיי' פ"ב מהק"ש סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' סא ס"כ

מה
ב טוש"ע שם סע"ז

מו
ג מיי' שם ה"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סי"ז

מז
ד מיי' פ"ח מה' תפל' הי"ב סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' נג ס"ב

מח
ה מיי' פ"ג מה' חנוכה ה"ט טוש"ע שם סי' תכב ס"ג

מט
ו מיי' פ"ב מה' מגילה ה"א סמ"ג עשין ד מד"ס טוש"ע שם סי' תרצ ס"ו

גליון הש"ס

ז צריך להתיז כי לעולם חסדו. ע' בטוש"ע שהביאו כן בשם הרב"י ורד"ק והא מבואר כאן. וע' בא"ר סי' נא ובפר"ח סי' נ שמזכירין דברי הירושלמי האלו וע' בל"ת ובשכנה"ג:

מסורת הש"ס

ע' תוס' דף טו: ד"ה בין ובהגה' הגר"א ז"ל. מגילה כד ירושלמי שם פ"ב ה"א.

ברכות יג. מגילה יז.

שנויי נוסחאות (בו"א) דר' יוסי הוי היא בג"ו דר' יוסי היא הוי היא. (בו"ב) לר' יודה בכי"ל ליתא. (בו"ד) אלו בכי"ר ובצכי"ו איזה הוא. (בו"ג) חנינא בצכי"ל חונא: (בו"ה) היהין חיתין בכי"ל ובצכי"ל חיתין היהין. (בו"ס) כדרך בג"ו בדרך.

חדושי רד"א

אשר נשבע ה' וכו'. נ"ב מכאן למד הראב"ד ז"ל בהשגתו פ"ב מה' ק"ש שכתב וז"ל אשר נשבע צריך להפריד כדי שלא תבלע הא' בעי"ן ע"כ. ושלא כדברי המפרש מוהר"א מפולדא:

ולא בישני כו'. נ"ב ע' בבלי מגילה דף כ"ד ע"ב וז"ל אמר רב אסי חיפני ובישני לא ישא את כפיו פירש"י חיפני ובישני כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן הן מגמגמין בלשונם ע"ש:

עמודי ירושלים תנינא

דתניא חמשתא אחריני כו' עיין מה שכתב הרא"ש ומ"ש ע"ז חש"ק מגילה (פ"ב ה"ה):